

KARDINAL STEPINAC U SVJETLU PREKIDA JUGOSLAVENSKO-VATIKANSKIH DIPLOMATSKIH ODNOSA

Nedostajao je samo konkretan povod

Dugo je u historiografiji prevladavala ocjena da su imenovanje nadbiskupa Alojzija Stepinca kardinalom i vatikanska »protunarodna« djelatnost bili stvarni razlozi zbog kojih su jugoslavenske vlasti prekinule diplomatske odnose između FNRJ i Vatikana g. 1952. Međutim, noviji dokumenti otkrivaju da je Stepinčevo imenovanje bio samo povod, da je odluka o prekidu donijeta već ranije te da su osnovni razlozi bili u vatikansko neprihvaćanju krajnje neprijateljskog odnosa komunističkih vlasti prema Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji.

Tomislav Vuković

— Koliko je god popriličan broj najutjecajnijih osoba u hrvatskome društvu još uvijek alergičan na spominjanje komunističkog razdoblja kao uzroka mnogobrojnih današnjih »karcinoma« u tijelu hrvatskoga narodnosnog bića, smatrajući to vraćanjem u prevladanu povijest, bolesnom opsjednutosti umjetnim problemima, retrogradnom svijesti i sl., brojne činjenice govore o itekako prisutnim ostacima toga ideološkog jednoumlja. I to žilavim, isključivim i nasilničkim u gotovo svim područjima sadašnjega društvenog života. Jedan od najmukotrpnijih oporavaka od tog povijesnog zla predstoji i historiografiji jer su, po brojnim pokazateljima, krivotvoritelji tog razdoblja hrvatske povijesti bili iznimno »produktivni«. Bit će, nažalost, potrebno puno više od pola stoljeća, koliko je povijesna znanost bila u službi vladajuće komunističke ideologije, u kojoj su krivotvoreni i događaji i riječi, da se razobličilo silno mnoštvo neistina, podvala i laži.

Vatikanski radio objavljuje popis

Jednu od njih nedavno je rasrinkao dr. Miroslav Akmađža u knjizi »Crkva i država - Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti«, svezak I. 1945-1952. (Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, Zagreb i Hrvatski institut za povijest - Poudružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Zagreb, 2008). Riječ je o proširenoj i uvriježenoj komunističkoj tezi da je do prekida diplomatskih odnosa između nekadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Svete Stolice 17. prosinca 1952. došlo zbog imenovanja zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, tadanjeg zatčenika u kućnome pritvoru u Kra-

šiću, kardinalom. Ono sigurno nije nimalo bilo po volji vladajućoj komunističkoj garnituri, ali analizirajući sveukupnost odnosa između jugoslavenskih komunističkih vlasti i Katoličke Crkve od završetka II. svjetskog rata do prekida diplomatskih odnosa, dr. Akmađža donosi zaključak, potkrepljujući ga brojnim relevantnim dokumentima objavljenima na 824 stranice, da je odluka Beograda o prekidu diplomatskih odnosa donesena već ranije te »da je nedostajao samo konkretan povod. Na povod se nije trebalo dugo čekati jer je Radio Vatikan 29. studenog 1952. objavio popis novih kardinala na kojem je bilo i ime nadbiskupa Stepinca« (Akmađža, isto, str. 29).

»Uspješan« historiografski dio posla

Komunističke jugoslavenske vlasti, iskrivljujući stvarne razloge koji su opterećivali državno-crkvene odnose (njih dr. Akmađža grupira u nekoliko skupina: sudski postupci protiv biskupa, svećenika i drugih crkvenih djelatnika, odluke o izbacivanju vjeronauka iz škola, bogoslovnih fakulteta iz sastava sveučilišta, sukob oko svećeničkih udruženja i dr.), odmah su, naravno, prozvali Vatikan i najviše predstavnik Katoličke Crkve u Jugoslaviji kao isključive krivce za prekid diplomatskih odnosa. Svjetskoj i domaćoj javnosti je objašnjeno da jugoslavenske vlasti, usprkos tobožnjim silnim naporima, nisu uspjele »normalizirati« odnose s Katoličkom Crkvom te im nije ništa drugo preostalo nego da onodobni pomoćnik ministra vanjskih poslova Aleš Bebler uruči 17. prosinca 1952. otpisniku poslova Apostolske nuncijature u Beogradu mons. Silviju Oddiju pismo »u kojem Vlada FNRJ izjavljuje da je suvi-

● Josip Broz Tito protumačio je »slučaj Stepinac« sljedećim riječima: »Bilo je slučajeva u svijetu da su i nedužni ljudi, u interesu države, sjedili u zatvoru, pa čak i ubijani.«

šno daljnje održavanje diplomatskih odnosa između FNRJ i Svete Stolice, te su time ti odnosi prekinuti« (Akmađža, isto, str. 29). Nakon toga uslijedili su već očekivani politički govori, partijski sastanci, omladinski kružoci, skupovi »radnog naroda« i novinski članci, koji su imali samo jedan cilj: opravdati »jedino moguću« odluku najvišega jugoslavens-

Komunističke jugoslavenske vlasti, iskrivljujući stvarne razloge koji su opterećivali državno-crkvene odnose: sudski postupci protiv biskupa, svećenika i drugih crkvenih djelatnika, donošenje protucrkvenih zakona, odluke o izbacivanju vjeronauka iz škola i bogoslovnih fakulteta iz sastava sveučilišta, sukob oko svećeničkih udruženja i dr., odmah su prozvali Vatikan i najviše predstavnike Katoličke Crkve u Jugoslaviji kao isključive krivce za prekid diplomatskih odnosa.

skog državnog vrha s, dakako, s nezabilaznim isticanjem gotovo idealnih vjerskih sloboda u Jugoslaviji. U tom je poslu svoj dio morala »odraditi« i historiografija, u čemu se ona pokazala prilično »uspješnom« jer su u brojnim povijesnim raspravama i školskim udžbenicima desetljećima kasnije suvereno vladale spomenute komunističke teze o »protunarodnoj« djelatnosti Vatikana i Katoličke Crkve u Jugoslaviji te o imenovanju nadbiskupa Stepinca kardinalom kao stvarnim razlozima prekida jugoslavensko-vatikanskih diplomatskih odnosa.

»Kampanja protiv popova«

U mnoštvu objavljenih kvaziznastvenih uradaka istoga sadržaja i cilja dovoljno je, barem usputno, spomenuti samo jedan primjer koji pokazuje jasno zacrtani ideološki protukatolički okvir u mnogobrojnim raspravama o diplomatskome raskidu. Knjiga je to dr. Ivana Cvitkovića »Tko je bio Alojzije Stepinac« (Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1986), s vrlo znakovitom crno-bijelom naslovnicom na kojoj su jedino nadbiskupove oči upadljivo crvene boje, koje jasno sugeriraju da je riječ o nekakvom krvožednom vampiru.

Ona uz ostalo spominje i povijesno-politički trenutak u kojemu je »Pio XII. dodijelio Stepincu kardinala« - imenovanje je uslijedilo upravo pred političku afirmaciju Jugoslavije na Zapadu«, tj. prije »pu-

tovanja predsjednika Tita u Englesku. Cilj Vatikana je bio kompromitirati Jugoslaviju na Zapadu kao zemlju u kojoj nema vjerskih sloboda« (Cvitković, isto, str. 275).

A kakve su to bile »vjerske slobode« koje Vatikan i nadbiskup Stepinac nisu nikada prihvatili (a upravo je njihovo neprihvaćanje bio glavni razlog zbog čega su jugoslavenske

vlasti donijele odluku o prekidu diplomatskih odnosa), prikazao je na temelju dokumenata dr. Akmađža grupirajući ih, kao što je već spomenuto, u nekoliko skupina.

Prvu je nazvao »Izazvani izgredi«. Naime, njih su komunisti organizirali nedugo nakon preuzimanja vlasti, što je jasno najavio Vladimir Bakarić koji je na savjetovanju s tajnicima okružnih komiteta iz sjeverne Hrvatske 15. prosinca 1945. najavio početak »kampanje protiv popova«. Ponovio je to nekoliko dana kasnije i na savjetovanju s tajnicima okružnih komiteta iz južne Hrvatske, 20. prosinca iste godine, istaknuvši da je pokrenuta kampanja na »raskrinkavanje popova kao ustaških gnijezda«. Uslijedili su potom fizički napadi na svećenike i biskupe, nasilničko ometanje vjerskih obreda i sl.

Tito i pravoslavni osjećaji

U drugoj su skupini zakoni koji su »bitno utjecali na zaoštavanje crkveno-državnih odnosa«. Prvi je od njih Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. kolovoza 1945. »kojim je Katoličkoj Crkvi oduzeto preko 82 posto obradivog zemljišta«. Uslijedio je Zakon o braku kojim su proglašeni valjanima i oni brakovi sklopljeni samo pred činovnikom gradskih ili mjesnih narodnooslobodilačkih odbora. Prema Zakonu o matičnim knjigama donesenim 1. travnja 1946, sve su crkvene knjige morale biti predane državnim ma-

tičarima »radi utvrđivanja (zaključivanja) tih knjiga kao zajedničkih za Crkvu i državu«. Međutim, Nadopuna Zakona o državnim matičnim knjigama u siječnju 1949. vjerskim je službenicima bilo zabranjeno upisivati nove ili naknadne upise u crkvene matične knjige, koje su s 9. svibnja 1946. zaključene kao zajedničke matice za Crkvu i državu. Za nepoštivanje te odredbe svećenik bi bio novčano kažnjen, a knjige su mogle biti oduzete i predane na čuvanje mjerodavnom matičaru. »Nakon toga su zaredala sve češća oduzimanja crkvenih matičnih knjiga, protiv čega je Katolička Crkva prosvjedovala kod Ministarstva unutarnjih poslova.« Također je bilo zabranjeno krštenje djece ili vjerski sprovod prije nego se podaci o rođenom ili umrlom unesu u državne matične knjige (ta je odredba kasnije ukinuta). Na crkveno-državne odnose utjecali su i Zakon o konfiskaciji imovine iz g. 1945, Osnovni zakon o eksproprijaciji iz 1947, »razni porezni zakoni i niz drugih zakona koji su se dijelom ticali i Katoličke Crkve«.

U trećoj skupini, »Sudski postupci«, riječ je, dakako, o suđenjima biskupima i svećenicima, među kojima je »najveću težinu imao postupak protiv nadbiskupa Stepinca«. U tom kontekstu svakako vrijedi spomenuti i mišljenje jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita da »pravosla-

vno stanovništvo smatra Stepinca ratnim zločincem. I tu ništa ne možemo mijenjati. Moramo računati s osjećajima pravoslavnog pučanstva«, te »da je bilo slučajeva u svijetu da su i nedužni ljudi, u interesu države, sjedili u zatvoru, pa čak i ubijani«. Taj odjeljak dr. Akmađža zaključuje: »S obzirom na to da je pravosuđe bilo u službi politike, suđenja su bila brza i učinkovita, a o objektivnosti se ne može ni govoriti.«

Već iz naslova, »Svećenička staleška udruženja«, jasno je o kojem je »kameni spoticanja« bila riječ: »Država je sustavno ali postupno nastojala umanjiti utjecaj vjerskih zajednica u društvu, postupnim smanjivanjem prava na vjersku poduku, onemogućavanjem zapošljavanja ili napredovanja za one koji nisu bili članovi Komunističke partije i sl. Međutim, država je krenula u pripremu svoje najveće akcije, s ciljem razbijanja crkvenog jedinstva, koje je trebalo oslabiti moć crkvenoga vodstva, a Katoličku Crkvu, ako već ne službeno odvojiti od Vatikana, onda je bar politikom tzv. 'diferencijacije' ili stvaranja tzv. 'narodne crkve' staviti pod svoj utjecaj« (Akmađža, isto, str. 25-26).

Ako se tomu pridodaju odluke o izbacivanju vjeronauka iz škola od 31. siječnja 1952. i bogoslovnih fakulteta iz sastava Zagrebačkog i Ljubljanskog sveučilišta, onda se jasnije mogu shvatiti ne samo »vjerske slobode« u ondašnjoj Jugoslaviji, nego i stvarni razlozi zaoštavanja crkveno-državnih odnosa. ■

Edvard Kardelj: »Vatikan je riješio da silom...«

— Obrazloženje jednoga od najmoćnijeg komunističkog dužnosnika u tadanjoj Jugoslaviji, Edvarda Kardelja, o razlozima prekida jugoslavensko-vatikanskih diplomatskih odnosa najbolje govori o ozračju koje je vladalo prema Katoličkoj Crkvi:

»Vatikan ne želi da se normalizira položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji i on umjetno (sva su isticanja moja, T. V.) zaoštava odnose između crkve i države, i to očigledno zato da bi takozvani vjerski progona u Jugoslaviji mogao proturiti kao sredstvo u ruke svima onima

kojima je to sredstvo korisno ili potrebno u bilo koju antijugoslavensku svrhu... Vodeća katolička hijerarhija nikada nije bila spremna, ili joj nije bilo dopušteno od strane Vatikana da zauzme takav tolerantni stav, pa čak ako su pojedinci počeli da naginju tome pravcu, to jest ako je u njima počeo da se javlja neki osjećaj patriotske odgovornosti prema vlastitoj državi, brzo ih je Apostolska nuncijatura u Beogradu - pod prijetnjom kazne pa i stvarnim, i to veoma strogim kažnjavanjem - natjerala na povlačenje... Očigledno je Vatikan riješio da silom i pritiskom istjera iz redova jugoslavenske katoličke hijerarhije sve ostatke patriotizma i da je pretvori u slijepo oružje svoje vanjske politike, odnosno vanjske politike onih snaga koje djeluju preko Vatikana« (Ivan Cvitković: »Tko je bio Alojzije Stepinac«, Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1986, str. 275-276).